

VLUCHT IN DE KERSTNACHT

(Een verhaal uit 1568)

Bartelt leunt tegen de schuur van vaders boerderij en kijkt uit over de witte velden.

Verderop trekken de dennebossen een wacht om de hoeve. De donkere stammen zijn als soldaten, die met uitgestrekte armen de neervallende sneeuwvlokken opvangen. Boven de bomen steken de torenspitsen van het kasteel af tegen de lucht.

De jongen kijkt ernaar, maar zijn gedachten gaan naar de avond, die straks komen gaat.

Dan zal vader het hout op het vuur gooien; de berkeblokken zullen knappen in de opblaiende vlammen. De olielamp zal haar licht over de kamer laten vallen. Moeder zal voor het laatst door de kamer lopen, om te kijken of alles voor elkaar is en ze zal zeggen: „Zo is het goed. Nu kunnen ze komen.”

Op de sneeuw zullen voetstappen kraken, de deur gaat open en dan komen ze achter elkaar binnen: de mannen, de vrouwen, de grote kinderen, de heer van het kasteel, de burchvrouw en als laatste de hageprediker Herlijn, van wie vader hem gisteren heeft verteld.

Achter de gesloten luiken, die het donker van de nacht buitensluiten, zullen ze luisteren naar wat Herlijn te vertellen heeft.

Eerst het kerstverhaal. Later op de avond, als moeder de grote plakken brood die ze zelf heeft gebakken, rond zal delen, vertelt Herlijn van wat hij

heeft beleefd tijdens zijn rondtrekken door het land.

Het zal een verhaal worden van avonturen en gevaren. Het zal soms zijn als een sprookje, dat je niet geloven kunt, maar dat toch echt gebeurd is.

Er is gerucht opzij van de schuur en Bartelt kijkt snel op. Wie kan daar nou zijn?

Meteen weet hij het: kleine Homme, die over de sneeuw naderkomt en met een stok tegen de muur slaat.

Als het jongere broertje Bartelt ziet, blijft hij staan. Zijn grote blauwe ogen staan vol tranen.

Dan zegt hij: „Bartelt, waarom heeft moeder zoveel broden gebakken? Zo'n stapel!” Zijn hand, uitgerekt tot ver boven zijn hoofd, wijst aan hoe hoog de stapel is.

De oudere jongen kijkt Homme aan.

Hij denkt aan vaders woorden: „Ik kan je wel vertrouwen, hè Bartelt? Denk er om, de muren hebben oren en onder je beste vrienden kan een handlanger van de Spanjolen zitten. Mondje dicht, hoor! En tegen niemand vertellen dat we hier vanavond een samenkomst hebben. Tegen niemand, hoor je!” En nou staat kleine Homme daar en wil weten waar al die broden voor dienen.

„Is er eentje jarig?” vraagt het broertje.

De ander lacht.

„Ja hoor. Volgende maand is Bartelt jarig en daarom gaan we nu vast feest vieren. Is het nu goed?” Homme laat zijn lip hangen en begint te pruilen: „Niks van waar. Er komen allemaal mensen. Dat heeft moeder tegen vader gezegd. Ik heb het wel gehoord. Wat moeten al die mensen hier, Bartelt?”

„Niks,” is het antwoord; „ze komen kijken of er ook nieuwsgierige jongens in huis zijn.”

Teleurgesteld keert het broertje zich om. Waarom wil Bartelt nou ook niks zeggen? Moeder heeft hem vanmorgend de deur uitgezet en gezegd: „Ga maar spelen, mijn jonkie. Straks krijg je een warme boterham, voor je naar bed gaat.”

En vader heeft gebromd: „Loop me niet voor de voeten, Homme, en praat niet over dingen waar je geen verstand van hebt.”

Nou wil Bartelt ook nog niks zeggen. Het is wel verdrietig voor die kleine jongen.

's Avonds, als Homme slaapt, komen de eerste gasten. Het zijn boer Abels en zijn vrouw. Hun oudste jongen, ook veertien, net als Bartelt, mocht mee. Bij de deur kloppen ze de sneeuw van hun kleren, schuiven rillend van de kou bij het vuur. En langzamerhand komen er meer: Van Zwieten en Eelsma en Duco en Wybe en al de anderen.

Ze brengen de kou van de winter mee en laten behaaglijk de warmte van het vuur om hun lichaam stromen.

De mensen praten met elkaar, fluisterend. De gevaarlijke tijd waarin zij leven, heeft hen voorzichtig gemaakt. Ze weten dat verklikkers rondsluipen in de nacht, speurend naar de plaats waar ergens de aanhangers van de „nije leer” hun samenkomsten houden.

Ze weten dat een enkel woord hen in de gevangenis kan brengen, erger nog, de dood kan betekenen.

Ieder dorp, ieder gehucht heeft zijn spionnen, die voor een paar simpele dukatons hun medemens aan de galg brengen.

Als Abels daaraan denkt, balt hij zijn vuisten; wanneer hij zijn vrouw en zijn kind niet had, sloot hij zich aan bij de Watergeuzen, vast en zeker. Hij zou die Spanjolen en al die verraders wel eens op hun valse koppen willen timmeren! Als hij er met Bartelts vader over praat, flikkert de haat in zijn ogen. Maar die heeft gezegd: „Zo mag het niet, Abels. God heeft het ons anders geleerd. Weet je nog, wat Jan Arends gezegd heeft, toen hij hier verleden jaar was? Wreekt uzelf niet. Dat staat in de Bijbel, Abels.”

De boer had wat gebromd en zich met een ruk omgekeerd op zijn stoel.

Bartelts vader had mooi praten. Maar hij, hij zou de lafbekken wat graag met de koppen tegen elkaar slaan, tot ze geen kik meer konden geven.

Dan — ineens — valt de stilte.

De deur gaat open en op de drempel staat de heer van het kasteel met de edelvrouwe.

Buiten is de wind opgestoken. Hij jaagt een wolk sneeuw de kamer binnen.

Haastig trekt de edelman de deur achter zich dicht en dan eerst ziet Bartelt, dat er nóg iemand binnengekomen is. Een kleine onooglijk mannetje, met een groen geschilderd houten kastje op zijn rug.

Snel gaan zijn ogen over al de mensen die hier bij elkaar gekomen zijn. Dan schuift hij met een vlotte beweging de mars van zijn schouder.

De edelman wijst op hem.

„Dit is onze broeder Herlijn,” zegt hij alleen.

Nieuwsgierig kijken allen om naar het mannetje. Hij is een vreemde voor hen, maar er is iets in zijn ogen, dat hen dadelijk geruststelt, iets waardoor ze weten: hij is één van ons!

Als allen zijn gezeten, staat Bartelts vader op. Nog eenmaal loopt hij rond zijn boerderij, kijkt of alle luiken goed vast zitten voor de vensters en geen licht doorlaten.

De stormwind doet hem huiveren. De sneeuw maakt zijn gezicht en haren nat.

Hij staat stil en luistert. Maar om hem heen is alleen het bulderen van de storm, de wind, die door de bossen jaagt. Hij loopt naar de schuur en laat Wolf uit. De hond stapt met voorzichtige poten door de sneeuw.

„Goed opletten, Wolf!” zegt de man zacht. Hij klopt het dier op zijn rug, zijn hand streelt de kop.

„Waken, jongen!”

Nu kan Bartelts vader gerust zijn. De hond zal hem waarschuwen als er gevaar dreigt.

Langzaam loopt de boer terug naar zijn hoeve.

En dan begint het Kerstfeest.

Het wondere feest van Gods liefde, van de Heiland, die als een klein Kindje geboren werd in de stal van Bethlehem. Met zachte stem vertelt de marskramer het verhaal dat ze allen kennen en dat toch nieuw voor hen is.

Daarna spreekt hij over de mensen, die zo slecht zijn en die nooit, nooit de heerlijke hemel kunnen binnengaan, als zij niet geloven in het Kindje van Bethlehem.

De oude Eelsma denkt terug aan de tijd, toen hij zelf nog een kind was. Wat dachten de mensen toen anders. Toen kon je de hemel kopen of zelf verdienen.

Nu weet hij wel beter en hij knikt met het grijze

hoofd als de marskramer zegt: „Alleen door het geloof zullen wij eenmaal zalig worden.”

Herlijn zwijgt en kijkt de kleine kring rond.

Hij ziet de gezichten van dankbare mensen, die weten wat Jezus voor hen heeft gedaan.

Zelfs Abels is zijn haat vergeten, gaat iets begrijpen van Gods liefde.

De tijd schijnt stil te staan.

Urenlang vertelt de prediker over alles wat hij de laatste maanden heeft meegemaakt. Van de honderden en duizenden die vervolgd worden, die hun leven geven voor de zaak van de vrijheid, die met een glimlach op het gezicht het schavot beklimmen, die zingend de dood ingaan.

„Waarom?” vraagt Herlijn. „Omdat ze weten: het Kind van Bethlehem wil ons gelukkig maken, ook al gaat het door de donkere dood heen!”

Weggekropen in een hoek van de kamer, buiten de lichtkring van de olielamp boven de tafel, zit Bartelt op de grond. Hij luistert stil en gespannen. Alles begrijpt hij niet, wat de marskramer zegt, maar in hem groeit het verlangen méér te weten van de Heiland, die ook hem gelukkig en blij wil maken.

Plotseling, en het schokt door de jongen heen, plotseling is daar buiten het woedend gebas van Wolf. De marskramer zwijgt en Bartelt ziet hoe de gezichten van de aanwezigen verstarren van schrik. Wat . . . wat is dat?

De jongen voelt hoe zijn hart bonst in de keel. Een angst die hij nooit eerder heeft gekend, jaagt door zijn lichaam. Hij wil opstaan, maar het is of zijn

benen hun dienst weigeren, of hij verlamd is van schrik.

Hoor, weer dat woedend gebas, nu dichter bij.

De vijand komt, weet Bartelt. De vijand komt...!

In gedachten ziet hij Spaanse soldaten met ijzeren stormhelmen op en met pieken die glanzen in het licht van de lamp. Zijn ogen zoeken moeder. Ze zit doodstil, de handen gevouwen in de schoot. Haar lippen bewegen in stil gebed.

En vader?

Vader is opgestaan. Zwijgend schuift hij langs de mensen in de richting van de deur.

„Het licht uit!” gebiedt hij.

Doodse stilte in de donkere kamer.

De boer opent de deur. Een koude wind giert naar binnen. Het geluid van de storm, die grommend door de bossen gaat, is duidelijk te horen.

Dan, voor de derde maal, het waarschuwend gebas van Wolf. Direct daarop de scherpe knal van een musketschot, het janken van de hond.

Meteen weet vader het: daar is de vijand!

Dreunend slaat de deur dicht. Snel schuift vader de grendel ervoor.

Op hetzelfde ogenblik zoekt de angst een uitweg bij de mensen.

Een vrouw gilt.

Rumoer van gedempte stemmen zwelt aan. Niemand schijnt te weten wat er gedaan moet worden. Maar wég moeten ze! Wég! De wanden van de kamer benauwen hen. Ze willen de bossen in, waar het donker van de nacht hen zal beschermen. Ze weten ook, dat buiten de Spanjolen zijn, het gevaar en de dood.

Zenuwachtig staan ze op, tastend met zoekende handen om zich heen.

Opeens is daar vaders stem, zwaar en rustig: „Hierheen!”

Hij heeft de deur naar het achterhuis geopend; daar brandt een kleine lantaarn. Voor de anderen uit, loopt hij snel de deel over, schuift de grendel weg van de achterdeur.

Donker en dreigend ligt de nacht om de boerenhoeve. Maar snel verdwijnen de donkere figuren in het duister.

Opeens wordt er op de voordeur gebonsd met de kolf van een musket. Zwaar dreunt het geluid door de kamer.

„Vlug,” haast vader, „daar zijn ze!”

Zijn ogen zoeken Bartelt.

„Jij brengt Herlijn naar grootvader,” zegt hij. „Ik zal voor moeder en Homme zorgen.”

Meteen verdwijnt hij in het zijkamertje, waar broertje slaapt.

Dan staat Bartelt al buiten, in de duisternis, naast de marskramer.

Nooit in de veertien jaren van zijn leven is de jongen zó angstig geweest. Hij weet dat nu de dood zijn grijpende handen naar allen, ook naar hem uitstrekt. Hij zou willen gillen en teruglopen naar moeder. Bij haar de veiligheid zoeken die hij nergens anders kan vinden.

Nergens anders?

De jongen voelt, hoe in het donker Herlijn naar zijn hand tast. De marskramer zegt alleen: „God moge ons beschermen, Bartelt. Hij kán het!”

Op de deel staat vader met de slaperige Homme in

zijn armen, moeder achter hem.

Het hout van de voordeur versplintert onder de dreunende slag van de geweerkolven. De jongen rilt, maar het is niet van de kou van deze kerstnacht.

Dan loopt hij, naast Herlijn, in de richting van het donkere bos. Nog even ziet hij, hoe vader en moeder en Homme het huis verlaten.

Van de anderen is niets meer te zien.

De jongen jacht door, alsof een wild dier hem op de hielen zit. Voort! Voort! Zo snel mogelijk, want achter hem is de vijand! Achter hem grijnst de dood!

Boven het gebulder van de storm uit, meent hij stemmen te horen. Misschien is het verbeelding, maar hij rent sneller, trekt de kleine marskramer met zich mee.

Een enkele maal glijdt hij uit op de gladde sneeuw, springt weer op. Als hij maar eenmaal de bossen bereikt heeft!

Ineens krimpt de jongen ineen. Het is, of het bloed wegstroomt uit zijn lichaam. Een duizeling overvalt hem, hij dreigt in elkaar te zakken. Want dichtbij is een stem, hard en gebiedend en plotseling kraakt een schot door de nacht. Een vlijmende pijn trekt door Bartelts been. De jongen gilt, struikelt... De sneeuw om hem heen verdonkert. Het is, als loopt hij in een stikdonkere nacht.

„Ben je... ben je gewond?” hoort hij nog Herlijns stem. De jongen kan niet antwoorden. De angst laait in hem op, dat de kramer hem nu zal laten liggen en alleen wegvluchten in het veilige donker. Dan zal hij hier moeten sterven, of de vijanden zullen hem vinden.

Het zweet breekt hem uit en hij doet nog een wanhopige poging om verder te strompelen.

En dan gebeurt er iets vreemds.

Het is, of hij door een nauwe straat van een klein stadje loopt.

Licht glanst door de open deur van een stal.

Hij kijkt naar binnen. Hij ziet een man, een vrouw, een Kind. Meteen weet hij het: Jezus...! Hoor, daar wordt gezongen. Een lied, dat van ver schijnt te komen:

„Ere zij God in de hoogste hemelen!”

Wonderlijk, Bartelt wordt rustiger; hij begint te begrijpen dat de Heiland over hem waakt, altijd. Hij voelt, hoe de kleine marskramer hem optilt, voortstrompelt, de bossen tegen.

Er komt zo'n dankbaar gevoel over Bartelt...

In grootvaders huis staan ze voor het raam: de marskramer, vader, moeder en het broertje.

Na de haastige vlucht in de donkere kerstnacht hebben ze elkaar hier weer gevonden.

Nu kijken ze naar de helrode gloed boven het donker van de dennen.

Vader hoeft niets te vragen.

Hij weet het.

De Spanjaarden hebben zijn boerderij in brand gestoken, uit woede, omdat ze geen der vluchtelingen konden achterhalen.

Nu staat vader voor het raam en kijkt naar de vlammen, die oplaaien in de wind, die hoog boven het bos naar omhoog grijpen als begerige handen. Bartelt ziet, hoe vader zijn lippen op elkaar bijt en begrijpt iets van de strijd die hij nu doormaakt.

Kijk, zijn grote handen knijpen zich krampachtig samen, omdat hij vecht met wat er in zijn hart omgaat.

Moeder, naast hem, huilt. Ze denkt aan de jaren, die achter haar liggen, aan de goede jaren in de eigen, vertrouwde omgeving.

Dat alles is nu voorbij en zal misschien nooit terugkomen.

De oude grootvader, bij het vuur, strekt zijn altijd-bevende handen uit naar de warmte die hem tegenstraalt. Hij zegt iets, zacht voor zich heen; iets, dat niemand begrijpt, behalve grootvader zelf.

En naast de marskramer zit Bartelt in een stoel. Er is een groot verdriet over hem gekomen. Hun mooie huis, met alles wat er in was, weg! Nu zijn ze plotseling arm geworden, heel arm. Oh, als hij nu een man was... hij zou wraak nemen op die gemene Spanjolen! Hij zou vechten met die laffe brandstichters! Zijn handen trillen van woede. Zijn ogen schitteren van wraaklust.

Hij zou een musket willen hebben en ze neerschieten. De haat die groeit in zijn hart, doet zijn wangen gloeien. Zijn handen ballen zich tot vuisten. Diep drukken zijn nagels in het vlees.

„Die lafaards!” barst hij dan los. „Die gemene, valse Spanjolen!”

Bartelt probeert op te staan. De pijn brandt door zijn been.

En dan draait vader zich om. Vreemd... hij glimlacht tegen de jongen.

In zijn ogen ligt geen haat, alleen maar een groot verdriet. Zacht zegt hij: „Bartelt, het is vandaag Kerstfeest. De Here Jezus heeft de hemel verlaten en is arm geworden... voor ons. Hij had óók geen

huis en Hij lag in een kribbe, in een beestenstal. Wij moeten veel lijden in deze wereld, maar Hij heeft meer geleden. En... Hij was onschuldig! Wás Hij het niet, Bartelt?"

De jongen knikt. Hij kan het maar moeilijk begrijpen, dat vader zo rustig is onder dit grote verdriet. Toch, heel diep in zijn hart gaat hij iets voelen van de grote armoede van de Heiland... voor hem. Dat doet zijn haat wat minder worden.

„Maar het is zo vals van die Spanjolen, zo vals...!” snikt hij nog.

Vader knikt en zegt: „De Joden hebben de Here Jezus gekruisigd, dat was óók vals, óók gemeen! En daar hebben wij, door onze zonden, aan meege-daan.”

Kijk, dat heeft Bartelt nooit zo begrepen. Daar moet hij lang over nadenken.

Dan, voorzichtig, staat hij op.

De jongen leunt op de schouder van de marskramer, die al die tijd gezwegen heeft.

Nu, voor het raam, kan Bartelt nog beter zien de helle gloed, daar ver weg, boven de bossen.

Maar het maakt hem niet zo woedend meer, wel verdrietig. Hij weet het goed: het Kind van Bethlehem heeft oneindig veel meer geleden!

En wie dat Kindje volgen wil, die moet dat ook door de donkere dagen heen doen!